

УДК 81.255::504:070

Сапун К. В.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Селезньова Р. В.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОГЛЯД ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ АСПЕКТІ

Життєдіяльність людини в будь-якій сфері, зокрема побутовій, культурній, науковій, виробничій тощо, в наш час неможлива без передачі та отримання інформації за допомогою такого засобу комунікації, як писемне мовлення. Екологічна лексика німецької мови включає термінологію, фразеологізми та інші мовні засоби, які забезпечують можливість науковцям-екологам та природознавцям, а також журналістам, здійснювати обробку інформації, обмінюватися досвідом та оприлюднювати свої досягнення, формулювати рекомендації, прогнози та оцінки. Екологічна тематика наукових досліджень є перспективною, але на жаль її потенціал розкритий ще недостатньо, адже проблема забруднення довкілля та необхідності збереження природних ресурсів стає все більш актуальною та вимагає належної уваги для забезпечення подальшої якості життя населення регіону та планети загалом. Актуальності даній темі додають процеси глобалізації, технологічний прогрес, зростання міжетнічних культурних і наукових зв'язків, значимість екологічної тематики в науковій діяльності німецькомовних країн, України та світу, як і важливість вивчення Україною досвіду Німеччини та Швейцарії у царині захисту довкілля.

Ключові слова: німецькомовна екологічна лексика, сфера вживання лексики, наукове співробітництво України та німецькомовних країн, класифікація німецькомовної екологічної лексики, лексичне багатство німецької мови, захист довкілля, глобалізація, комунікативна функція писемного мовлення, екологічна тематика в журнальному дискурсі.

Метою дослідження є визначення поняття екологічної лексики німецької мови, її сфер застосування з особливою увагою до вживання в журнальних статтях, а також розробка класифікації німецькомовної екологічної лексики.

Предметом даної роботи є дослідження лексичного багатства німецької мови, пов'язаного з екологічною тематикою.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено наступні завдання:

- сформульовано місце і роль екологічної лексики в німецькомовному середовищі, зокрема в публіцистиці;
- визначено об'єктивні складнощі перекладу екологічної лексики з німецької мови на рідну та навпаки;
- обрано лінгвістичні методи аналізу та виявлено тенденції розвитку екологічної лексики у німецькомовній публіцистиці;
- визначено перспективи розвитку екологічної лексики та її використання у німецькомовній публіцистиці.

Теоретичною базою цієї роботи є наукові матеріали, розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями в галузі літературознавства та мовознавства. Загальномовознавчі аспекти висвітлені в роботах таких науковців, як М. П. Кочерган, А. Л. Міщенко та інших. Методологічні підходи до практики перекладу з німецької мови висвітлені в роботах таких дослідників, як Р. Т. Гром'як, А. С. Попович, С. В. Тюленев, М. П. Топер та інші. З позиції загальної філології німецької мови та лексикології, проблему перекладу фахової лексики досліджували Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй, Ф. Хейдрих та інші. Водночас саме перекладацький аспект екологічної лексики німецької мови в журнальному дискурсі загалом досліджено ще недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Екологія в тлумаченні сучасних науковців – це наука, яка займається вивченням взаємовпливу біологічних організмів (окремих особин, їхніх популяцій, біогеоценозів тощо), людства і довколишньої неорганічної природи, законів існування екологічних

систем різних рівнів, середовища та умов проживання живих організмів (включно з людиною). Екологію та дочірні галузі відносять до природничих наук. Ними здійснюється вивчення природи планети на глобальному та локальному рівнях, спостереження явищ та взаємозв'язків, впливу техногенної, рекреаційної та іншої діяльності людини на навколишнє середовище, планування природоохоронної діяльності, публікація досліджень, проведення роз'яснювальної роботи з населенням тощо [13]. Також сучасна екологічна наука включає не лише описову, а й дослідницьку та розрахункову діяльність.

Сучасні екологічні дослідження можна умовно розділити на ті, що стосуються взаємозв'язків у самій природі, та ті, які вивчають взаємодію природи і людства. Екологія як галузь наукових досліджень зародилася у середині 19-го століття, коли стало зрозумілим, що не лише біологічним особливостям та будові живих істот, але й також взаємозв'язку їхнього розвитку та довкілля, властиві певні закономірності [5, с. 12–17]. Науковий підхід до екологічних проблем, зокрема охорони довкілля, вимагає не лише фахових знань, але й грамотного вживання екологічної термінології для вичерпного та чіткого формулювання тверджень.

Екологічна термінологія – це масив специфічної лексики, необхідної для опису екологічних понять та явищ. Німецькомовна (як і українськомовна)

екологічна лексика формувалася досить тривалий час, адже знання про Землю та довкілля існували у складі основних природничих наук (хімії, біології, фізики та географії), а також філософії [8, с. 24–27]. Намагались осмислити низку аспектів і релігійні діячі різних часів, зокрема Середньовіччя. У найбільш широкому значенні поняття екологічної лексики охоплює усі лексичні багатства мови, які є характерними для обговорення екологічної тематики різними верствами суспільства. Специфіка перекладу екологічної лексики визначається співвіднесенням того чи іншого значення поняття «екологія» з певною лексемою у конкретному контексті [11, с. 49]. Для перекладача важливим є прагнення зберегти усі семантичні особливості оригіналу.

За походженням та будовою екологічну лексику німецької мови можна класифікувати наступним чином (розроблено з використанням джерел [1, с. 68–71; 4, с. 112–149; 11, с. 23–30]):

1. Власна непохідна лексика (наприклад, Strom – «ріка»).
2. Запозичена лексика (наприклад, Ökologie – «екологія»). Помітна частина екологічної лексики німецької мови належить до запозичень з латинської та грецької мов.
3. Похідна лексика (може утворюватися як від власне німецької, так і від запозиченої лексики):
 - слова, утворені суфіксальним способом (Population – «популяція»);

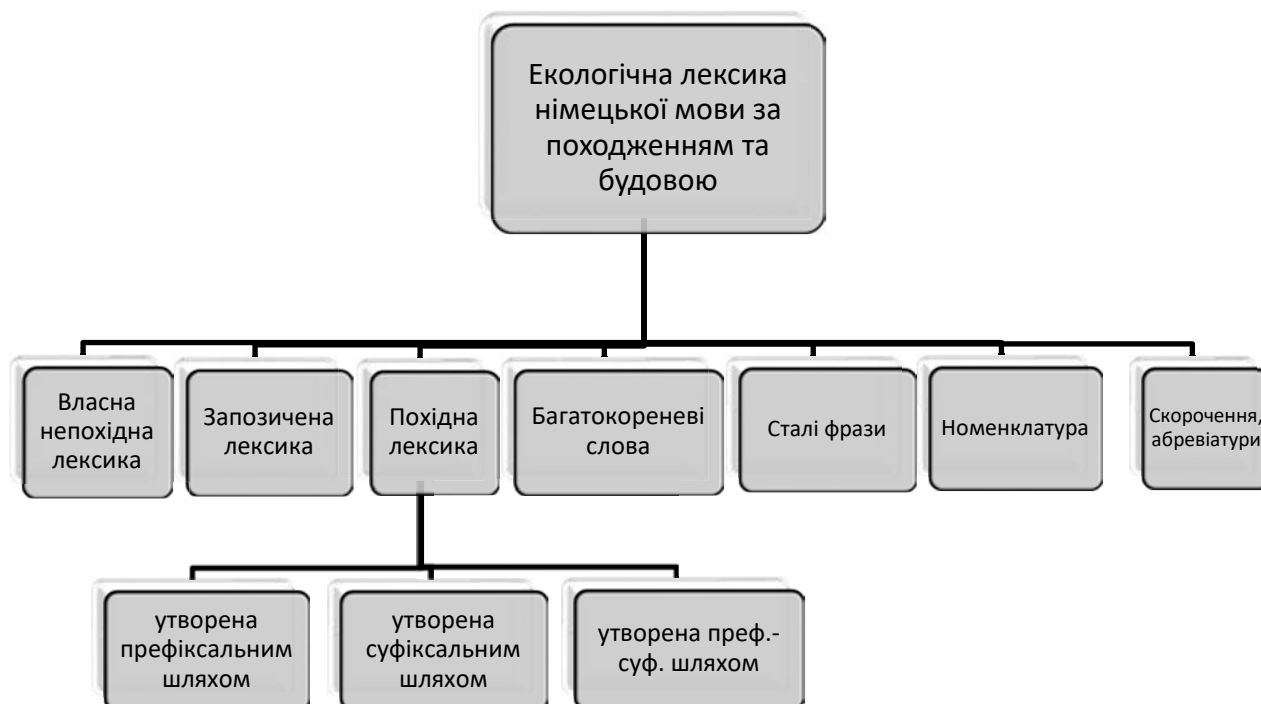

Рис. 1. Екологічна лексика німецької мови за походженням та будовою (власна розробка)

– слова, утворені префіксальним способом (entkalken – «декальцинувати»);

– слова, утворені префіксально-суфіксальним методом (наприклад, Bevölkerung – «населення»).

4. Багатокореневі слова (наприклад umweltfreundlich – буквально «дружній до довкілля», тобто такий, що сприяє або не шкодить збереженню довкілля, Wasseroberfläche – «поверхня води»). Наведені приклади насправді не належать до найдовших у німецькій мові і можуть ставати основою для творення ще складніших слів.

5. Словосполучення (меншу частотність вживання даної категорії лексики відносно інших мов, таких як українська чи англійська, у німецькій мові зумовлює поширеність у німецькій мові складних слів, а також помірна ідіоматизованість цієї мови).

6. Номенклатура.

7. Скорочення та аббревіатури тощо.

Складність перекладу складних слів полягає передусім у тому, що в німецькій мові неможливо передбачити усіх можливих варіантів «довгих» слів, які може бути скомбіновано, особливо якщо вони складаються з трьох і більше компонентів, а відтак, не може бути їх абсолютно вичерпного переліку у словниках. Тож переклад з німецької мови на рідну напружує перекладача (особливо синхронного), вимагає творчого підходу, а у разі використання складних слів у складнопідрядних реченнях з численними зворотами переклад на німецьку мову вимагає творчого підходу та тонкого мовного чуття, яке б дозволяло доречно та швидко знаходити складні слова – відповідники фразам нашою мовою [1, с. 70–71].

Розглянемо кілька речень з журналу німецькою мовою: «Heute gilt es diesen Verlust der lichtbedürftigen Lebewesen und halboffenen Wälder zu stoppen und den Trend umzukehren. Die Anlage und Erhaltung von dauerhaft lichten Wäldern, die Verzahnung von Waldbeständen mit Offenlandbereichen und temporären Lichtwaldstrukturen im Rahmen der Kiefern- (und Eichen-) Waldwirtschaft, aber auch die Wiedereinführung von historischen Waldbewirtschaftungsformen (Waldweide, Streunutzung), sollen die Lebensraumbedingungen für lichtbedürftige Waldarten erhalten und verbessern. Im Fokus steht dabei die Entwicklung und Förderung von Flora und Fauna der offenen beziehungsweise halboffenen Sand- und Lichtwaldlebensräume in silikatischer als auch karbonatischer Ausprägung» [14].

У перекладі українською мовою уривок може набути такого вигляду (власний переклад): «Сьо-

годні вважається, що цю втрату живих організмів та напіввідкритих лісів зупинено¹, і тенденцію спрямовано в протилежному напрямку³. Закладення і збереження лісових масивів, обнесення огорожею² лісових масивів з відкритими територіями і тимчасовими лісовими спорудами в рамках ведення⁵ соснового (і дубового) лісового господарства, а також відновлення історичних форм лісокористування (лісових пасовищ, землекористування) – б покликані зберегти і поліпшити умови проживання для лісових порід, які потребують світла. За основу при цьому береться³ розвиток та стимулювання флори і фауни в екосистемах² відкритих та напіввідкритих піщаних і світлих лісів⁴ шляхом внесення¹ силікатних (кремнієвих) і карбонатних добрив⁵».

Цифрами у перекладі позначено такі зміни, внесені автором перекладу: 1 – здійснено перебудову речення, 2 – заміна слів тими, які більше розкривають суть сказаного автором оригіналу, 3 – літературний переклад сталої фрази, 4 – переклад складного слова змусив змінити порядок слів, 5 – введення слова (самостійної частини мови), якого не було в оригіналі для того, щоб більш чітко вказати на відтінок значення, який в оригіналі був зрозумілий з тексту без додаткового уточнення; 6 – введення розділового знаку (тире), який не вимагається правилами пунктуації німецької мови. Як бачимо, іноді переклад публіцистичного тексту, що містить спеціальну екологічну лексику, особливо якщо він написаний гromіздкими реченнями, вимагає кропіткої роботи.

Як справедливо зазначає дослідник Т. В. Чвягіна [7, с. 71], екологія з точки зору мовознавства та лексикології може розглядатися як «зонтичний термін», який включає в себе кілька сфер знань, а також як лексико-семантичне поле, що відповідає декільком тематичним масивам тематичної лексики (див. рис. 2), серед яких за ступенем тісноти зв'язку можна виділити центральні та периферійні поняття (різного ступеня наближеності), і складається головним чином з термінологічної лексики.

Для публіцистичних журнальних текстів на цей час найбільше характерні теми забруднення довкілля, природоохорони та ресайклінгу, які належать передусім до «ядра» та ближньої периферії лексико-семантичного поля, а тому найбільш насичені саме екологічною лексикою.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що проблеми захисту навколишнього середовища є одним з важливих факторів розвитку суспільства, а відповідна лек-

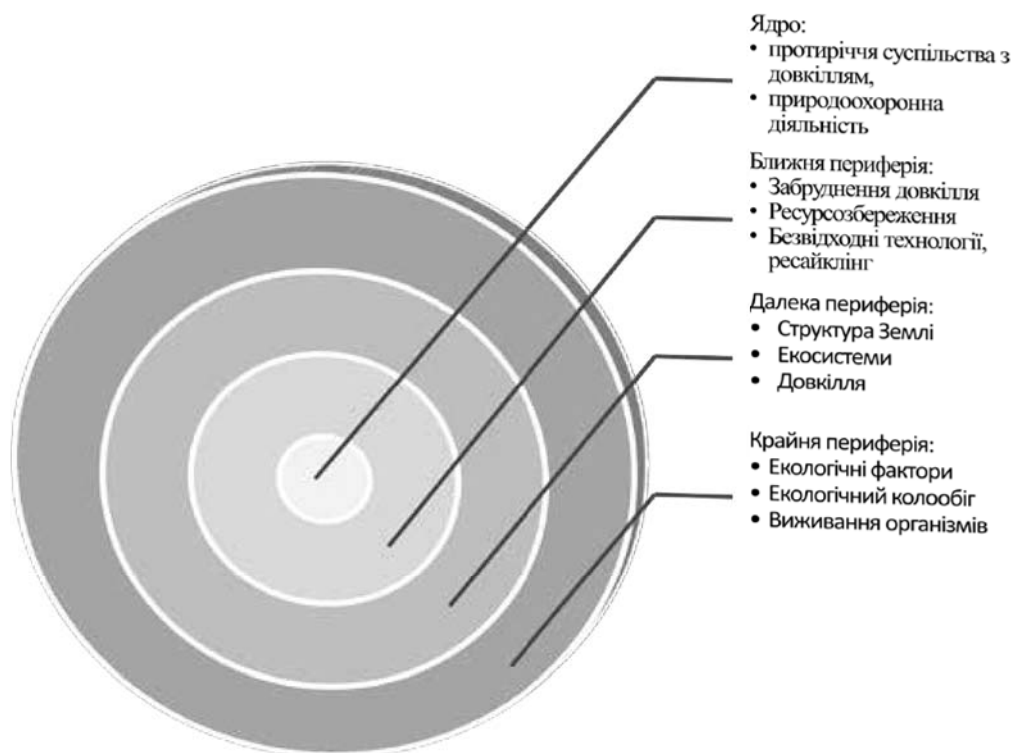

Рис. 2. Лексико-семантичне поле «Екологія»

Розроблено на основі [7, с. 72]

сика – невід’ємною частиною лексичного багатства німецької мови. Також було визначено, що німецька мова виконує важливу роль у міжнародному співробітництві та реалізації спільних українсько-німецьких, українсько-австрійських та українсько-швейцарських проектів з охорони довкілля та розвитку екологічної науки. Німецька мова має розгалужену структуру екологічної лексики за будовою, структурою, походженням, а також емоційним та стилістичним забарвленням.

Журнальний контекст використання екологічної лексики відіграє важливу роль у поширенні передових екологічних знань серед широкого

загалу, а також є посередником проникнення екологічних неологізмів із числа наукових термінів у живу повсякденну розмовну мову. Переклад екологічної журнальної лексики з німецької мови на українську та навпаки вимагає глибоких знань перекладача у галузі природознавчих наук, багатого словникового та мовного запасу. Збільшення кількості перекладачів, здатних здійснювати подібну роботу є передумовою зменшення мовного бар’єру та поглиблення міжнародного співробітництва у сфері природоохорони в ім’я збереження на планеті гідних екологічних умов існування людей та усієї живої природи.

Список літератури:

1. Боднар О. М. Система організації німецької екологічної термінології. URL: http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_38/068_074.pdf (дата звернення 20.08.2018).
2. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник для студентів вищ. навч. закл. Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2014. 640 с.
3. Малюга Н. М. Шарманова Н. М. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія, фразеологія, лексикографія: навч. посіб. для студ. ф-ту укр. Філології (2-ге вид., стереотип.) Кривий Ріг, 2013. 82 с.
4. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу: монографія. Вінниця: Нова книга, 2013. 448 с.
5. Полистовская правда. Эколого-просветительская газета Полистовского заповедника. Псков, ООО Печатный Двор «Стерх». № 2 (10). 2016. 23 с.
6. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.
7. Чвягина Т. В. Экологическая лексика русского языка. Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Филология. Журналистика. 2017. № 2. С. 71–73.

8. Ястребов М. В., Ястребова И. В. Экология: соотношение основных понятий: учебное пособие. Ярослав. гос. ун-т. Ярославль: Яр ГУ, 2005. 156 с.
9. Cantrill J.G., Oravec Ch.L. The Symbolic Earth: Discourse and Our Creation of the Environment. Oravec. University Press of Kentucky, 2011. 296 p.
10. Climate Protection Act of 2013. URL: <https://www.govtrack.us/congress/bills/113/s332> (дата звернення 19.09.2018).
11. Heidrich F. Kommunikationsoptimierung im Fachübersetzungsprozess. – Berlin: Frank & Timme, 2016. 117 S.
12. Ökologie & Landbau (Zeitschrift) URL: <http://www.oekologie-landbau.de/> (дата звернення 15.09.2018).
13. Umwelt aktuell: Infodienst für europäische und deutsche Umweltpolitik. Oekom-Verlag № 08/09.2018.
14. Lichwaldgestaltung im Schwetzingen Hardt URL: https://www.waldwissen.net/wald/naturschutz/arten/fva_lichte_waelder_entwicklung/index_DE (дата звернення 23.09.2018).

ОБЗОР ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА В ПЕРЕВОДЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Жизнедеятельность человека в любой сфере, в том числе бытовой, культурной, научной, производственной и тому подобное, в наше время невозможна без передачи и получения информации с помощью такого средства коммуникации, как письменная речь. Экологическая лексика немецкого языка включает терминологию, фразеологические и другие языковые средства, обеспечивающие возможность ученым-экологам и природоведам, а также журналистам осуществлять обработку информации, обмениваться опытом и обнародовать свои достижения, формулировать рекомендации, прогнозы и оценки. Экологическая тематика научных исследований является перспективной, но к сожалению ее потенциал раскрыт еще недостаточно, ведь проблема загрязнения окружающей среды и необходимости сохранения природных ресурсов становится все более актуальной и требует должного внимания для обеспечения дальнейшего качества жизни населения региона и планеты в целом. Актуальность данной теме придают процессы глобализации, технологический прогресс, рост межэтнических культурных и научных связей, значимость экологической тематики в научной деятельности немецкоязычных стран, Украины и мира, как и важности изучения Украиной опыта Германии и Швейцарии в области защиты окружающей среды.

Ключевые слова: немецкая экологическая лексика, сфера употребления лексики, научное сотрудничество Украины и немецкоязычных стран, классификация немецкоязычной экологической лексики, лексическое богатство немецкого языка, защита окружающей среды, глобализация, коммуникативная функция письменной речи, экологическая тематика в журнальном дискурсе.

REVIEW OF THE PUBLICISTIC ECOLOGICAL VOCABULARY OF THE GERMAN LANGUAGE IN THE ASPECT OF TRANSLATION

The human activity in any sphere, including household, cultural, scientific, industrial etc., is nowadays impossible without the transmission and receipt of information using such means of communication as written speech. The environmental vocabulary of the German language includes terminology, phraseological and other linguistic means that enable environmental scientists and natural scientists, as well as journalists, to process information, share experiences and publish their achievements, formulate recommendations, forecasts, assessments etc. Environmental research is a promising area, but unfortunately its potential has not been revealed enough. The problem of environmental pollution and the need to preserve natural resources is becoming increasingly important and requires paying attention to ensure the quality of life for the future generations in the region and the planet as a whole. The processes of globalization, technological progress, the growth of interethnic cultural and scientific communication, the importance of environmental issues in the scientific activities of the German-speaking countries, Ukraine and the world, as well as the importance of Ukraine's study of the experience of Germany and Switzerland in the field of environmental protection.

Key words: German environmental language, scope of vocabulary, scientific cooperation between Ukraine and the German-speaking countries, German speaking environmental classification of vocabulary, lexical richness of the German language, environmental protection, globalization, communicative function of written language, environmental issue in the magazine discourse.